

Ранетта ГАФАРОВА, канд. філол. наук, доц.
Асоціація Кавказьких університетів,
м. Стамбул, Туреччина
ORSID ID: 0000-0001-8096-2143

АНАЛІЗ ВІРША-ГІМНУ КРИМСЬКИХ ТАТАР «АНТ ЕТКЕНМЕН» («Я ПОКЛЯВСЯ») НОМАНА ЧЕЛЕБІДЖІХАНА В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

В історії Криму, як і у всіх історіях етносів і територій, багато трагічних моментів: депортація, репресії і національний рух за незалежність кримських татар, який має місце зараз. Історію кримських татар можна розділити на 6 періодів: 1. Кримське ханство (1441–1783 рр.); 2. Анексія Криму Росією: правління Російської держави (1783–1917 рр.); 3. Жовтнева революція і влада більшовиків у Криму: створення Кримської Народної Республіки (1917–1918 рр.); 4. Депортація кримських татар (1944–1987 рр.); 5. Повернення на батьківщину в Крим (1987 р. – до теперішнього часу); 6. Повторна анексія Криму Росією (2014 р. – до теперішнього часу). Перші три періоди відобразилися в національному гімні кримських татар. Гімн займає особливе місце в державі та ідентифікує кожен народ. При цьому завжди виникає питання, чому національний гімн має певну силу впливу? Можливо, патетичне відтворення тексту, сприйняття його на слух, ідеали та цінності, покладені в зміст гімну? Щоб задовільно відповісти на ці запитання, ми спробували проаналізувати текст «Ант Еткенмен», ґрунтуючись як на ранні історичні, так і на філологічні роботи. Автор національного гімну кримських татар «Ант еткенмен» Номан Челебіджіхан – поет і перший голова уряду Кримської Народної Республіки.

У статті представлений лексико-семантичний аналіз концепту «клятва» в національному гімні кримських татар «Ант Еткенмен», написаного 1917 року, і має величезне значення в історії кримськотатарського народу. У ході аналізу тексту виявлені фонетична милозвучність, лексичні особливості, тема і ліричність, рима і віршований розмір, мовні символи, що дозволили нам визначити текст як поетичний твір. Три чотиривірші присвячені трагічним сторінкам долі народу. Одночасно з лексико-семантичним аналізом тексту подається історичний опис подій, які відображені між рядків. Номан Челебіджіхан як політичний лідер залишив незабутній слід в історії Криму і кримськотатарського народу.

Ключові слова: Номан Челебіджіхан, Крим, Курултай, національний гімн, історія, семантика.

Постановка проблеми. Історія кримських татар представлена достатньою кількістю концептів: Гіра, Ісмаїл Гаспринський, Номан Челебіджіхан, блакитний прапор із золотою тамгою і національний рух. Окремо виступає гімн кримських татар «Ant Etkenmen» («Я поклявся»), який виконується на офіційних засіданнях, масових заходах.

У кожного народу і держави візитною карткою є національний гімн. Особливість державного гімну – почуття патріотизму, гордість за свою батьківщину. Сьогодні в тюркському світі відомо 15 гімнів, серед них і гімн кримських татар. Під час презентації державного гімну виникає образ географічного положення країни, її політичного та культурного життя, а головне – суверенність держави.

Як правило, текст гімну містить певну тему, яка розкриває історію і статусність держави.

Наприклад, державний гімн Республіки Туреччини овіяний революційним настроєм, патріотизмом, стійкістю народу в ім'я свободи та незалежності. Гімн Республіки Узбекистан оспівує родючі землі, сади, поля, гостинність людей та суверенітет держави. Гімн Казахстану містить історичні моменти і спадщину, які треба берегти, прагнення до освіти, оспівує могутність країни. Такого ж змісту гімни Туркменістану, Азербайджану, Киргизії. Для пострадянських гімнів тюркських республік характерна відсутність конкретизації історичного нарративу, що можна пояснити відсутністю національної єдності в інтерпретації минулого. Розкол у питаннях історії існував на момент становлення національних держав у всіх колишніх радянських республіках, і зображення будь-якого історичного нарративу в державних гімнах було б не прийнято частиною суспільства. Разом із тим, національна держава не могла сприйматися легітимною, якби не пред'являла історичних підстав державогенезу. Тому майже у всіх гімнах пострадянських республік містилося спільне звернення до історії і предків. Формули такого звернення в різних національних версіях були багато в чому схожі: гімн Казахстану: «у сиву давнину народилася наша слава»; гімн Туркменії: «духом предків відважних славні сини, земля моя свята»; гімн Киргизії: «спадщина батьків наших»; гімн Узбекистану: «славний дух предків з тобою! Часи вирування могутності великого народу, земля зачарувала весь світ!»; гімн Азербайджану: «край наш древній, край наш святий». Однак гімни Гагаузії, Татарстану, кашгарських уйгурів, що проживають в Китаї, керкутських тюрків в Іраку мають трагічний

мотив. Можливо, це пов'язано з відсутністю державності цих народів. У цей список входить і гімн кримських татар «Я поклявся». Ці гімни варто сприймати як національні, а не державні.

Аналіз останніх досліджень з цієї теми. Аналізом і дослідженням національного гімну держави з погляду лінгвістики, соціології, філософії та психології займалися такі вчені: Т. В. Белкова «Про полідискурсні сходження жанрових характеристик гімну», Л. А. Ощепкова «Жанроутворювальні ознаки державного гімну (на прикладі державних гімнів Росії і Франції)», В. В. Бушуєв «Історичний наратив державних гімнів і політика національної пам'яті», Т. С. Зотєєва «Державний гімн як жанр політичного дискурсу», турецький вчений Мехмет Каплан дав повний семантичний, етимологічний, історико-порівняльний аналіз гімну Республіки Туреччини «Аналіз гімну революції».

Грунтуючись на роботах учених, у нашому дослідженні представлено опис жанрового «паспорта» гімну як літературного твору. **Мета роботи** – розкрити сюжетну лінію поетичного твору Номана Челебіджіхана «Я поклявся», що став національним гімном кримськотатарського народу, складеного на основі мовностилістичного аналізу тексту вірша гімну кримських татар в історичній перспективі – від XVIII ст. до початку XX ст.

Виклад дослідженого матеріалу. Вивченням жанру «гімн» займалися в основному літературознавці і музикознавці, тому у відповідних енциклопедіях жанр «гімн», як правило, розглядається в цілому, без докладного опису його окремого різновиду – державного гімну. Так, в «Літературній енциклопедії» [5] дано визначення: «Жанр релігійної лірики, що виділяється за тематичними ознаками, – хвалебна пісня, славослів'я, об'єднуються тотожністю об'єкта, якого вихваляють. Використання релігійного гімну як бойової пісні породжує явище так званого «національного гімну» – урочистої пісні нерелігійного змісту, що виконується у всіх офіційних випадках» [5, с. 534]. У сучасній «Літературній енциклопедії термінів і понять» [6] гімн визначається як «урочиста пісня, звернена до божества; спочатку – частина архаїчного ритуалу богочитання, хорова обрядова пісня, що має на меті привернення уваги божества і отримання від нього підтримки. Гімном називається також урочиста пісня, що прославляє єдність і міць держави і

стала, поряд із державним прапором і гербом, найважливішим елементом державної символіки» [7, с. 177–179].

З лінгвістичного погляду державний гімн вивчений недостатньо. Скажімо, гімн розглядався у межах політичного дискурсу [3, с. 267] для підтвердження наявності в державному гімні ознак, притаманних політичному дискурсу (зокрема таких функцій, як регулятивна, референтна, магічна та боротьби за владу) [3, с. 133–134]. Однак повного лінгвістичного опису жанру «державний гімн» на сьогодні не існує.

Як відомо, вірш «Я поклявся» Н. Челебіджіхана був написаний як поетичний твір і не розглядався як один із варіантів для національного гімну народу. «30 червня 1991 року Курултай кримськотатарського народу на своїй сесії затвердив пісню *Ant Etkenmen* («Я поклявся») як «Гімн кримськотатарського народу». Автор слів – Номан Челебіджіхан. Музика – народна. Спочатку Челебіджіхан написав вірш на своєму рідному степовому діалекті з окремими елементами старої літературної кримськотатарської мови. Курултай під час затвердження переробив початковий варіант із метою наблизити мову до сучасного літературного стандарту. Курултай кримськотатарського народу, як національна суспільно-політична організація кримських татар, що претендує на повноважне представництво кримськотатарського народу (згідно з чинним «Регламентом Курултаю кримськотатарського народу»), заявляє, що цей гімн є гімном всіх кримських татар».

Аналіз тексту був проведений за допомогою характеристики різних типів звернення до історії через формат гімну. Представлено схеми історичної репрезентації ряду гімнів із найбільш розгорнутим поданням минулого. Проводиться спеціальний аналіз теми ідентифікації кримськотатарського народу в усі часи через реалізацію історичної політики. Особлива увага приділяється питанню історичних конфліктів, у яких вирішувалася доля народу. Історичний наратив державних гімнів аналізується також як засіб сакралізації певних сюжетів і персоналій минулого, закріплення сакральної матриці національної самосвідомості, цей компонент варто також застосувати до тексту вірша-гімну «Я поклявся».

1916 року в газеті «Терджеман» вперше з'явився вірш «Ант Еткенмен» («Я поклявся») Номана Челебіджіхана. Потім 1917 року в газеті «Міллет» був опублікований оригінал вірша арабською

графікою, відповідно до твердження Allworth (11, 255); 1918 року в № 8 журналу «Видавництво Крим» (це видання друкувалося староосманською мовою за підтримки Благодійної організації кримців на чолі з Сулейманом Суди бей Кирилми). За рік, з 1918 по 1919 р., було надруковано 23 номери. Журнал висвітлював новини культури, науки, релігії, історії, економіки Криму і всього тюркського світу [12]. У березні 1943 року у зв'язку з ювілейною датою від дня смерті Номана Челебіджіхана повний текст без змін був надрукований в газеті «Азат Кирилм» на кирилиці. [13]

На сьогодні текст зазнав невеликих змін, в нашому дослідженні за основу взято оригінал тексту, надрукований в газеті «Азат Кирилм» на кирилиці.

<p><i>«Ant etkemen Tatarlarnın yarasını sarmaga, Nasıl bolsun bu zavallı kardaşlarım çürüsün? Onlar için ökünmesem, kaygımasam, yaşasam, Yüregimde kara kanlar kaynamasın, kurusun!</i></p>	<p><i>Ant etkenmen, milletimniñ yarasını sarmağa, Nasıl olsun bu zavallı qardaşlarım çürüsün? Onlar için ökünmesem, qayğırmasam, yaşasam, Yüregimde qara qanlar qaynamasın, qurusın!</i></p>
<p><i>Ant etkemen şu karangı yurtka şavle serpmege, Naslı bolsun eki kardaş bir-birini körmesin? Bunu köriüp, busanmasam, muğaymasam, yanmasam – Közlerimden akan yaşlar derya deniz kan bolsun.</i></p>	<p><i>Ant etkenmen, şu qaranğı yurtqa şavle sepmeye, Nasıl olsun eki qardaş bir-birini körmesin? Buni körip buvanmasam, muğaymasam, yanmasam, Közlerimden aqqan yaşlar derya-deñiz qan olsun!</i></p>
<p><i>Ant etkemen, söz bergemen bilmek için ölmege, Bilüp köriüp milletimnin göz yaşını silmege. Bilmi, körmü bin yaşasam. Kurultaylı han bolsam, Kene bir kün mezarcular kelir meni kömmege».</i></p>	<p><i>Ant etkenmen, söz bergemen millet için ölmege, Bilip, köriüp milletimniñ göz yaşını silmege. Bilmey, körmey biñ yaşasam, Qurultaylı han olsam, Kene bir kün mezarcular kelir meni kömmege.</i></p>

Джафер Сейдамет у своїх спогадах пише, що 9 грудня 1917 року на засіданні Кримськотатарського Курултаю було прочитано текст вірша і затверджено його як національний гімн [14, с. 242].

1917 року на відкритті музею в Бахчисараї Номан Челебіджіхан, будучи Кримським муфтієм, виступив із полум'яною промовою, у якій присягнувся у своїй боротьбі за права кримськотатарського народу: «У всі часи в усьому світі, від степів до морів ми клянемося відновити свої права, втрачені за останні півтора століття, з гордістю і честю нести блакитний прапор, кольору неба» [13].

Аналізуючи текст вірша, варто звернути увагу, що кожен чотиривірш починається зі слів «Я поклявся».

Згідно з лексичним значенням слова «клятва», давати клятву «урочисту обіцянку, запевнення, іноді підкріплюється згадкою чогось священного, дорогого для того, хто обіцяє що-небудь або запевняє в чому-небудь, у цьому контексті присутній фактор адресанта і адресата». Розглядаючи інтенції ІСГ «обіцянка, клятва» з погляду мовця і слухача (див. П'ятий параметр Дж. Р. Серля або образ автора і адресата за Т. Шмельовою), ми виявили деякі особливості. Ситуація реалізації мовного акту «обіцянка, клятва» в основному передбачає двох обов'язкових учасників – адресанта і адресата. При цьому спрямованість мовного акту може бути різною. Є інтенції, які можуть позначати акт, де адресант і адресат – різні особи, так і акт, де адресант і адресат, – одна і та ж особа – тобто заприсягтися, пообіцяти і дати слово можна та іншому, і самому собі. До таких двонаправлених мовних актів належать інтенції: обіцяти, дати (давати) обіцянку, клястися, дати (давати) клятву, дати (давати) слово, зобов'язатися, клятвено обіцяти і деякі інші. Як правило, коли ці інтенції спрямовані на самого адресанта, вони супроводжуються конкретизаторами: [2, с. 20] я поклявся, поклявся самому собі.

Номан Челебіджіхан, що здобув військову кар'єру, потім відбувся як релігійний діяч, розуміє сенс клятви. Як і для військової людини – бути чесним, хоробрим, дисциплінованим, пильним бійцем: строго зберігати військову та державну таємницю; беззаперечно виконувати всі військові статuti і накази командирів, комісарів та начальників; сумлінно вивчати військову справу; берегти військове і народне майно; до останнього подиху бути відданим своєму народові, своїй Батьківщині й уряду; бути завжди готовим за наказом уряду виступити на захист Батьківщини; захищати її

мужньо, не шкодуючи своєї крові і самого життя для досягнення повної перемоги над ворогами. Тут ідеться про концепт як честь або особистісну рису, що становить сукупність вищих морально-етичних принципів і забезпечує людині повагу в суспільстві [10, с. 80]. Так проявляється гендерне маркування висловлювань клястися честю (їх використовують чоловіки). А як для богослужителя клятва означає священну дію в ісламі ніят («намір», «мотивація», «інтенція») і трактується як усвідомлене вчинення будь-якої дії або відмову від її вчинення з чітким усвідомленням мети і сенсу дії або утримання від нього. Ніят відіграє ключову роль в оцінці вчинків людини, зокрема впливає на богословсько-правовий висновок щодо ритуальної і юридичної сили тієї чи іншої дії. Він жертвує собою, але в разі невиконання, він постане перед Всевишнім. Скажімо, автор вкладає глибокий філософський зміст, присягає народу як військовий, і захистить його як муфтії, на передній план висуває головну цінність ісламу – духовні зв'язки людини з Богом.

«Я поклявся»: початок кожного чотиривірша має різний відтінок експресії, починається, як прибуває хвиля, повільно; набираючи темп, експресія посилюється.

Ant etkemen Tatarlarnın yarasını sarmaga: / Я поклявся перед татарами їхнє горе остудити (залікувати рани). Про які рани говорить Челебіджіхан? Починаючи з 1783 року, в історії кримського ханства і кримськотатарського народу сталися трагічні події. Росія анексувала Крим у XVIII ст., і це призвело до занепаду життя кримських татар, зокрема йдеться про ліквідацію державності кримських татар, знищення політичних інститутів та армії, скасування фінансової системи, обмеження органів релігійного і місцевого самоврядування. Величезної шкоди було завдано культурному і духовному життю народу. Одним із найважчих наслідків анексії 1783 р. стала масова і вимушена еміграція кримськотатарського народу, викликана колонізаторською політикою нової влади, спрямованої на витіснення з Криму його корінного населення і заселення півострова колоністами з внутрішніх губерній Російської імперії та інших держав. Кріпосне право, рекрутчина, гоніння релігійних діячів, війни Росії з різними державами (Японія, Кримська війна, Перша світова війна) до масової еміграції. За даними турецького історика Хакана Кирилми, кількість емігрантів з кількості кримських татар склала близько 2 млн. осіб [15, с. 11–17]. Кемаль Чапраз також дає історико-статистичну довідку про чисель-

ність населення Криму, констатуючи той факт, що 1783 року населення кримських татар було близько 98 %, а вже 1897 року знизлося до 35 % [16].

Розсіювання свого народу по всьому світу і втрату Криму Номан Челебіджіхан висловив як рану, яка кровоточить і яку треба зцілювати. Хоча рана залишає шрами, але таким чином, як сармага «обв'язати, прикрити», у значенні знеболити і дати надію.

У другому рядку *Nasil bolsun bu zavallı qardaşlarım çürüsün? / Скільки можна гнити живими і під вічним зітлінням жити?* Акцент робиться на лексеми «нешасні, бідні брати», які виявилися на рідній землі безправними і обезкровленими. Гаспринський у газеті «Терджиман», 1889 р., із гіркотою зазначає, «масовий, політичний, економічний, соціальний наступ на народ не міг не вплинути на національну психологію населення і, зокрема, на загальну демографічну ситуацію. Атмосферу повної безвиході, відсутності перспектив для розвитку народу відчувала кожна сім'я, кожен член суспільства.

А відбулося це найнаочніше на народженні дітей. У мусульманському суспільстві, де рівень народжуваності завжди був вищий, ніж у православному, відреагували цілком очікувано: у 1880-х рр. кримських татар вмирало втричі більше, ніж народжувалося» [7]. Також виникли труднощі з отриманням паспортів для кримських татар, які збиралися «для щорічного паломництва до святинь Мекки». Міністр наказав відхилити прохання щодо видачі паспортів, «під якими б приводами вони не надходили», ніяк не пояснивши своє рішення» [за 1: Кричинський, 1919, с. 30]. Також спрацював інший механізм відчуження корінного населення Криму від рідної землі: «Ситуація ускладнювалася тим, що, одного разу, зважившись на виїзд, сім'я вже не могла повернутися назад до Криму навіть у разі конечної потреби. Про це свідчив один із пунктів паспортного регламенту 1902 р., де було «вирішено не перешкоджати охочим залишити Росію, однак із зобов'язанням назад не з'являтися». Це було неприпустимим порушенням національної рівноправності, яке неодноразово урочисто проголошували на території імперії» [1, с. 725].

Дієслово *Çürüsün* «гниють» висловлює «органічне руйнування», тобто народ заживо знищують. Автор цим показує безправність народу і насильство над ним.

У третьому рядку використання трьох дієслів *ökünmesem, qaygırtmam, yaşasam*, підсилює мотив клятви. Кожне дієслово

розкриває емоційно-психологічний настрій автора, глибше розкриває його внутрішній світ як борця і захисника. Дієслово «*ökünmek*» має п'ять значень: 1. 'ображатися, сумувати, нудьгувати; обурюватися'; 2. 'сумувати, тужити'; 3. 'шкодувати, каятися'; 4. 'сердитися, злитися', і зовсім інше значення 5. '*vımagati, bажати*'. Дієслово «*Qaygırmak*» також має емоційно-експресивну конотацію: 1. 'засмучуватися, сумувати, горювати'; 2. 'тужити, журитися'; 3. 'думати, піклуватися про кого-небудь' [8, с. 344].

На наш погляд, поет використовує одночасно основні значення слів і майстерно завуальовує переносні: «*ökünmek*» / '*vımagati, бажати*' і «*Qaygırmak*» / '*думати, піклуватися про кого-небудь*', тобто 'я живу народом, буду піклуватися і просити за нього'.

У вірші три дієслова *yaşasam* 'жити', *yanmasam* 'не згоріти, щоб не вмерти', *bolsam* «бути» передають оптимістичний настрій автора, вони мають позитивну конотацію. Ці лексеми показують, що Челебіджіхан готовий до боротьби і хоче вести народ за собою, поки буде жити.

У рядках «*Yüregimde qara qanlar qaynatasın, qurusun!*» / «*Нехай застигне чорною кров'ю серце у мене в грудях*» автор передає свій внутрішній стан, безпорадність, безвихідність ситуації, що склалася. Але він не дає волю своїм емоціям виплеснутися назовні, вогонь обурення оволодіває ним, але він всіяко ховає його в собі.

У другому чотиривірші Номан Челебіджіхан немов розкриває свою позицію в житті кримських татар. У першому реченні «*Ant etkemen şu qarangi yurtka şavle serpmeye*» / «*Я поклявся світлом ясним темряву прогнати з моєї землі*», домінуючим словом є *şavle* «світло, промінь». Це слово несе величезну історичну інформацію. Під час навчання (1906–1912 рр.) у Стамбульському університеті на юридичному факультеті Номан Челебіджіхан знайомиться з представниками кримськотатарської молоді – Джафером Сейдаметом, Абдурахимом Сюкюті, Аблякімімом Ільмі та ін. Здобувши юридичну освіту, Номан приступив до активної громадської діяльності: 1909 року з'явилася таємна організація «Ватан» («Вітчизна»), у яку разом з Номані входили Джафер Сейдамет (1889–1960) і Абібулла Одабаш (1891–1938). Цим двом сподвижникам Челебіджіхана також належало зіграти важливу роль в історії Криму: Сейдамет став однією з ключових осіб Кримської Народної Республіки, а пізніше – видатним емігрантським діячем; Абібулла

Одабаш – просвітитель і письменник. Саме досвід, набутий у ході розвитку організації «Ватан», допоміг Челебіджіхану сформувати політичну партію «Міллі Фірка» («Національна партія»), яка зібрала 1917 року перший Курултай. Крім «Ватан», Челебіджіхан брав участь у діяльності «Товариства молодих татарських письменників» (Yaş tatar yazıcılar cümi), яке з'явилося в Стамбулі 1910 року, де він зустрівся з Ісмаїлом Гаспринським, який, своєю чергою, ознайомився з їхньою діяльністю, говорив про плани, пов'язані з навчанням, встановлював зв'язки з членами молодотурецької організації, які багато в чому слугували прикладом і для кримськотатарського громадського руху. Ідеї молодотурецької революції 1908 року, революційні перетворення в Росії в цей період вселяють надію членам організації відновити Національний рух кримських татар за відновлення кримськотатарської держави, прав корінного народу, за розвиток культури та освіти. Натхненна молодь із бойовим настроєм повертається до Криму, щоб модернізувати не тільки кримськотатарське суспільство, але й увесь поліетнічний Крим. На наш погляд, «світло» або «промінь», використані лексичні одиниці, включають цю діяльність Номана Челебіджіхана. Варто зазначити, що саме в цей період було написано вірш.

У другому реченні *«Nasil bolsun eki qardaş bir-birini körmesin?» / «Скільки можна, щоб один одного брати бачити не могли?»* знову звучить риторичне запитання із закликом до дії. Крізь призму цих рядків, шикуються черги історичних подій 1914 року: Перша світова війна, чергова хвиля еміграції, розкол кримськотатарської інтелігенції за політичними поглядами. Під час Першої світової війни кримське мусульманське суспільство опинилося в «лещатах» через те, що Туреччина «пов'язала свою долю в Німеччиною» [1, с. 851].

«Генерал російської армії Фольбаум вважав, що татар залишати не можна, що в армію необхідно мобілізувати максимальну кількість кримських, казанських, оренбурзьких та інших татар, а також туркменістанських мусульман для того, щоб вони не могли жити окремо від інших підданих, інакше в їхньому середовищі перемаже ідеал політичної однастайності з іноземними одновірцями. Генерал вважав, що колоніальна інтеграція мусульман може стати реальністю у разі використання такого ефективного інструменту, як армія» [1, с. 852]. Так, на мусульманське суспільство очікувала роздробленість, їхні родичі з боку Туреччини повинні були битися з одновір-

цями, які воювали на боці Російської імперії. На доказ цього факту, наведемо донесення одного з генералів: «Після вступу у війну Османської імперії (жовтень 1914 р.) у Росії не відбулося ніяких виступів на користь султана-халіфа і провідної держави ісламського світу. Солдати-мусульмани російської армії чесно виконували свій військовий обов'язок» [1, с. 857]. Номан Челебіджіхан сам брав участь у бойових діях Першої світової війни, він бачив ситуацію зсередини: шовіністичний настрій командування і занепадницький моральний дух солдатів. Це все підштовхнуло його активно вступити в роботу Всеросійського мусульманського руху. У жовтні він стає одним із кримських делегатів на Третньому Всеросійському мусульманському з'їзді в Петрограді, і виступає з пропозицією допомогти пораненим кримським татарам і їхнім сім'ям [15]. Кримські татари, які підтримали Туреччину і виступили на її боці, зазнали гонінь, були арештовані з подальшим розстрілом. Так родичі по релігії і крові виявилися в різних політичних таборях.

Номан Челебіджіхан у цих рядках вкладає величезну історичну довідку і виголошує: «Доки брат проти брата буде воювати!»

У наступних рядках автор намагається дати відповідь на поставлене запитання, точніше – знайти вихід із ситуації, що склалася. Чотири дієслова *körüp* «бачачи», *buvsanmasam* «вистою», *tuğaymasam* «не впаду духом», *yanmasam* «не згорю» використані автором як заклики самому собі, він вбирає в себе всі тяготи народу, однак при цьому не дозволяє собі ні найменшої слабінки, розуміючи, що несе відповідальність за свободу народу. Надалі Номан Челебіджіхан стане справжнім ватажком і захисником прав кримських татар.

Третя строфа *Bilmi, körmi bin yaşasam. Kurultaylı han bolsam, Kene bir kün mezarçılar kelir meni kömtege* / «Що мені життя ... адже навіть коли б я був ханом, проживши хоч тисячу років, День прийде, і перед могилою все одно буду давати відповідь» розкриває Номана Челебіджіхана одночасно як національного лідера і звичайного мусульманина, який, як і всі, постане перед Аллахом і буде давати відповідь за свої діяння. Н. Челебіджіхан отримав блискучу освіту: богословську – в Криму, яку продовжив у Стамбулі, юридичну та медичну освіти – у Туреччині та Росії.

На наш погляд, з 1912 р. по 1917 р. під час обговорення подальшого модернізування кримськотатарського суспільства і його

політичної системи, її організатори Дж. Сейдамет, Номан Челебіджіхан, Алі Боданінський, Сабрі Айвазов, Амет Озенбашли та ін. задалегідь обговорили питання про керівництво виконавчого органу. Тому Челебіджіхан вже 1916 року у вірші говорить про Курултаї і про його голову. Результати копіткої та активної роботи прогресивної кримськотатарської інтелігенції були очевидні:

1917 року виробництво організації нового типу – Кримський мусульманський революційний комітет (Мусвиконком), проведення I Курултаю і оголошення Кримськотатарського національного уряду. Цього ж року Мусвиконком очолює Номан Челебіджіхан, також за підтримки соратників погоджується очолювати Таврійським муфтіят, потім обирається Першим муфтієм мусульман Криму, Литви, Польщі, Білорусі.

Клятву, яка наскрізною темою проходить через увесь вірш, можна також розглядати як ніят в ісламі. Будучи релігійно освіченою людиною, керуючись канонами ісламу, він прекрасно розуміє значення ніят, тобто «наміри». Даючи клятву, має намір нести відповідальність за долю кримськотатарського народу з метою захистити і зберегти його права. І як простий смертний, ким би він не був, він буде відповідати за свої вчинки перед Аллахом і готовий принести себе в жертву в ім'я свободи кримських татар. 26 січня 1918 року Номан Челебіджіхан був заарештований і ув'язнений в Севастопольській в'язниці. Номан Челебіджіхан став жертвою анархо-революційного терору в Криму. 23 лютого цього ж року в місті Севастополі він був без суду убитий революційними матросами, а його тіло було викинуто в Чорне море.

Висновки. Поезія «Ант Еткенмен!» / «Я поклявся!», автором якої є Номан Челебіджіхан, написана п'ятнадцятистопним арузі. Челебіджіхан використовує безліч засобів художньої виразності: метафори, окличні речення з риторичними питаннями, інверсію. Твір є прикладом патріотичної лірики, у ньому читачі можуть відчути віру політичного лідера в те, що тягарі кримськотатарського народу він клянеться полегшити. Але на емпіричному рівні він розуміє, що заради свободи доведеться віддати не тільки своє життя, але ще тисячу людських життів. Автору вдалося з точністю передати історичні події початку ХХ ст. через призму поезії.

Хоч вірш і невеликий за обсягом, але він змушує читача переїнятися всіма почуттями і роздумами поета. Можливо, це і послужило

для того, що вірш став національним гімном кримськотатарського народу. З ім'ям Номана Челебіджіхана пов'язана значна сторінка історії не тільки кримськотатарського народу, але всього Криму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Возгрин В.Е.* История крымских татар [монография]: Очерки этнической истории коренного народа Крыма в 4-х томах. СПб. : Нестор-История, Том II. 2013. 940 с.

2. *Галлямова, Н. Ш.* Речевой акт «обещание, клятва» в русской языковой картине мира: лингвокультурологический, функционально-прагматический аспекты. *Язык и культура*. М. 2010. № 3 (11). С. 16–32.

3. *Зотеева Т. С.* Государственный гимн как жанр политического дискурса. *Политическая лингвистика*. М. 2013. № 1. С. 133–143.

4. *Беспалов И. М., Лебедев-Полянский П. И., Луначарский А. В., Маца И. Л., Нусинов И. М., Переверзев В. Ф., Скрипник И. А.* Литературная энциклопедия / Под ред. Фриче В. М. М.: Изд-во Ком. Акад., 1929. Т. 2. 768 с.

5. *Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов:* В 2-х т. / Под ред. Н. Бродского, А. Лаврецкого, Э. Лунина, В. Львова-Рогачевского, М. Розанова, В. Чешихина-Ветринского. М.; Л.: Изд-во Л. Д. Френкель, Т. 1. 1925. 576 с.

6. Литературная энциклопедия терминов и понятий / *А. Н. Николюкин*. М.: Интелвак, 2001. 1600 с.

7. Переводчик-Терджиман. 1889. № 8.

8. Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на буквы 'К', 'Қ' / *Э. В. Севортян, Л. С. Левитская, А. В. Дыбо, В. И. Рассадин*. М., 1997; (pdf, 19Mb) <http://altaica.ru/LIBRARY/edtl.php>.

9. *Чесноков И.И.* Военная присяга в Советской армии: когнитивно-коммуникативный аспект. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. Волгоград. Волгоградский государственный педагогический университет, 2018. № 8. С. 79–83.

10. *Allworth, Edward A.* (Ed.). *The Tatars of Crimea: Return to the Homeland*. Durham&London: Duke University Press. 1998. p. 400.

11. *Doğan A.* Işık H. Genel Türk Tarihinin Kaynaklarından Süreli Yayınlarla Bir Örnek: Kırım Mecmuası. *Tarih ve Gelecek Dergisi*. 2017, Cilt 3, Sayı 3. S. 123–140.

12. *Kerim T.* «Azat Qırım» gazetesiniz latin yazısı meselesi ve yazıcıları üzerinde qaydlar (1942–1944)<http://kerimofftahir.blogspot.com.tr/2015/03/azat-qrm-gazetasnda-baslgan-qrmtatar.html> Дата обращения: 20.09.2021.

13. *Kırimer C.-S.* Bazı Hatıralar. İstanbul. Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1993. – S. 242.

14. *Kırımlı H. Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler.* Ankara, 1996. 296 s.

15. *Çapraz K. Stratejik Açıdan Kırım.* İstanbul. Yeni Türkiye, 1997. S. 1528-1533.

Ranetta GAFAROVA, PhD, Associate Professor
Caucasus University Association Turkey, İstanbul
ORSID ID: 0000-0001-8096-2143

ANALYSIS OF THE POEM-HYMN OF THE CRIMEA TATARS «ANT ETKENMAN» («I SWORN») NOMAN CHELEBIDZHIKHAN IN HISTORICAL PERSPECTIVE

Crimean Tatar's history is that of agony, exile, sorrow, oppression and persecution, but it is also the history of Crimean Tatar nation's national struggle. Crimean Tatars' history has 5 stages: 1. Crimean Khanate Period (1441-1783), 2. Russian Domination: Invasion of Crimea (1783-1917), 3. Crimea during Russian Revolution and Early Bolshevik Reign: Crimean Tatar Republic (1917-1918), 4. Exile Period (1944-1987), 5. Return to Homeland (1987 - up to the present), 6. Repeated annexation of Crimea by Russia (2014 - up to the present). The first three periods are presented in Crimean Tatar National Anthem. National anthems have a significant importance in the histories of nations, as they reflect the national identities. Crimean Tatar National Anthem has been sung and listened with high zest by the majority of the nation in different times and places. So what does it tell to us? What values does it advice us to maintain? What kind of targets does it point out? In order to give satisfactory answers for such questions, we will handle "Ant Etkenmen" in quartets, making use of past studies on History and Linguistics. The name of Crimean Tatar National Anthem is "Ant Etkenmen", and it was written by Numan Çelebi Cihan, the first president of Crimean Tatar People's Republic. In our study, important poems in the history of Crimean Tatars, mainly "Ant Etkenmen" (I Vowed) the national anthem of Crimean Tatars written in 1917 by Numan Çelebi Cihan, will be analysed in terms of vowing motif. Our study is based on the both the symbolic language analysis and the aesthetic aspects of the national anthem in terms of its sound, words, harmony, the world of sense, dream and thought, its lyricism, meter, rhyme, rhtym, language and style. The first three quartets of the anthem focus on the agonies in the history of Crimean Tatars. In the analysis of the poem data received in the field of History will also be made use of.

Keywords: Numan Çelebi Cihan, Crimea, Congress, Struggle, Anthem, Poetry, Semantics, History

REFERENCES

1. *Vozgrin, V.E.* (2013). *Istoriya krymskikh tatar [monografiya]: Ocherki etnicheskoy istorii korennoogo naroda Kryma v 4-kh tomakh.* SPb. : Nesto-Istoriya, Tom II. 940 s.
2. *Gallyamova, N. Sh.* (2010). Rechevoj akt «obeshhanie, klyatva» v russkoj yazykovej kartine mira: lingvokul'turologicheskij, funkczional'no-pragmaticeskij aspekty. *Yazyk i kul'tura.* M. № 3 (11). S. 16–32.
3. *Zoteeva, T. S.* (2013). Gosudarstvennyj gimn kak zhanr politicheskogo diskursa. *Politicheskaya lingvistika.* M. № 1. S. 133–143.
4. *Literaturnaya e`ncziklopediya* (1929) / Bepalov I. M., Lebedev-Polyanskij P. I., Lunacharskij A. V., Macza I. L., Nusinov I. M., Pereverzev V. F., Skrypnik I. A. / Pod red. Friche V. M. M. Izd-vo Kom. Akad. T. 2. 768 s.
5. *Literaturnaya encziklopediya: Slovar literaturnykh terminov* (1925) : V 2-kh t. / Pod red. N. Brodskogo, A. Lavreczkogo, E` Lunina, V. L`vova-Rogachevskogo, M. Rozanova, V. Cheshikhina-Vetrinskogo. M.; L.: Izd-vo L. D. Frenkel`, T. 1. 576 s.
6. *Nikolyukin, A. N.* (2001) *Literaturnaya encziklopediya terminov i ponyatij.* M.: Intelvak. 1600 s.
7. *Perevodchik-Terdzhiman.* 1889. № 8.
8. Etimologicheskij slovar` tyurkskikh yazykov: Obshhetyurkskie i mezhtyurkskie osnovy na bukvu 'K', 'K' (1997) / E.V. Sevortyan, L. S. Levitskaya, A. V. Dy`bo, V. I. Rassadin/ M., (pdf, 19Mb) <http://altaica.ru/LIBRARY/edtl.php>.
9. *Chesnokov, I. I.* (2018) Voennaya prisyaga v Sovetskoj armii: kognitivnokommunikativnyj aspekt. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta.* Volgograd. Volgogradskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet. 8. S. 79–83.
10. *Allworth, Edward A.* (Ed.). (1998) *The Tatars of Crimea: Return to the Homeland.* Durham&London: Duke University Press. P. 400.
11. *Doğan A. Işık H.* (2017) Genel Türk Tarihinin Kaynaklarından Süreli Yayınlarla Bir Örnek: Kırım Mecmuası/ *Tarih ve Gelecek Dergisi.* Cilt 3, Sayı 3. S. 123 –140.
12. *Kerim, T.* (2015) «Azat Qırım» gazetesinin latin yazısı meselesi ve yazıcıları üzerinde qaydlar (1942-1944) URL: <http://kerimofftahir.blogspot.com.tr/2015/03/azat-qrm-gazetasnda-baslgan-qrmtatar.html> Дата обращения: 20.09.2021.
13. *Kırimer, C.-S.* (1993) *Bazı Hatıralar.* İstanbul. Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı. 242 s.
14. *Kırımlı, H.* (1996) *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler.* Ankara. 96 s.
15. *Çapraz, K.* (1997) *Stratejik Açından Kırım.* İstanbul. Yeni Türkiye. S. 1528-1533.

Дата надходження до редакції – 25.11.2021
Дата затвердження редакцією – 13.12.2021